

Noen betraktninger om brukerråd, empowerment og samfunnsarbeid

Jeg skriver her om et fenomen som kalles brukerråd for utviklingshemmete, som jeg knytter til teori om *myndiggjørende prosesser* (empowerment) og *samfunnsarbeid*.

Det handler om å mobilisere og styrke folks egne krefter. Det handler om vår praksis som fagpersoner overfor dem vi er satt til å bistå. Det handler om noen måter våre valg og handlinger kan bidra til – eller motvirke – et mer rettferdig samfunn. Det er store tema. Men store tema utspiller seg i små handlinger.

Underveis formidler jeg noen glimt fra to fremlegg på Prosjekt Selvbestemmelses regionskonferanse i Trondheim oktober 2007 – den første av i alt fem slike konferanser. Begge fremleggene involverte en vernepleier. Begge har rollen som ”tilrettelegger” for et brukerråd. Begge la frem sammen med en deltaker fra ”sitt” brukerråd.

Om psykisk utviklingshemning og ”utviklingshemmete”

Noen forstår altså psykisk utviklingshemning som *”en tilstand av forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonssnivå”*, kjennetegnet ved hemning av ferdigheter som *”bidrar til det generelle intelligensnivået, f.eks kognitive, språklige, motoriske og sosiale”*.¹¹⁷

Hentet fra diagnosemanualen ICD-10, er det en definisjon jeg oppfatter som representativ for en *biomedisinsk* tilnærming til funksjonshemning: Hovedfokus er individet og de individuelle *avvikene*, altså hvordan personen skiller seg fra de sosialt funderte normene som til sammen utgjør ”det normale”.¹¹⁸

¹¹⁷ Sosial- og helsedirektoratet 2005, s. 346

¹¹⁸ Thomas 2002, s. 40-41

Man vil i liten grad skille mellom personens funksjonsnedsettelse og de måtene personen hemmes i det daglige. Funksjonsnedsettelsen *er* funksjonshemmingen. Og at målet er en mest mulig ”normal” fungering i det daglige, vil i stor grad tas for gitt.¹¹⁹

En alternativ forståelse finner vi innenfor det som kalles *sosial modell*. Her oppfattes all funksjonshemming som *samfunns-skapt*; en tilleggsbelastning utover de vanskene som selve funksjonsnedsettelsen fører med seg.

Når samfunnet er utformet og fungerer slik det passer for det ”funksjonsfriske” flertallet av befolkningen – folk flest – blir et mindretall med ulike former for funksjonsnedsettelse hindret og utestengt fra deltakelse.

Dette kan karakteriseres som en form for undertrykkelse.¹²⁰ ”Dersom samfunnet hadde vært utformet og tilpasset alle mennesker, ville alle kunnet delta på sine egne premisser”, skriver Eli Knøsen.¹²¹

Andre hevder at også selve funksjonsnedsettelsen ikke bare er kulturelt påvirket – men til dels sosialt og kulturelt *konstruert*. Etter studier av samtaler mellom utviklingshemmete personer og deres hjelpere, hevder australske Mark Rapley at hjelpere ofte overser den kommunikasjonen og kompetansen som folk faktisk viser, fordi de forventer inkompetanse.¹²²

Rapley viser også til Ivana Marková, som hevder at såkalt normale ofte mangler både ferdighetene og sensitiviteten som kreves for å kommunisere godt med folk som har mindre verbalspråk, trenger lenger tid på å svare, eller kommuniserer nonverbalt.¹²³ Det kan bidra til å øke utviklingshemmetes generelle *sårbarhet*:

¹¹⁹ Thomas 2002, s. 40-41

¹²⁰ Askheim 2003, s. 136-139

¹²¹ Knøsen 2007

¹²² Rapley 2004, s. 48-52

¹²³ Ibid, s. 48-66

*Mange utviklingshemmede har behov for hjelp og tilrettelegging innenfor flere livsområder, og i store deler av døgnet. Mange har vansker med å uttrykke hva som er problemet, hva slags hjelp de ønsker eller trenger, eller hvordan hjelpen oppleves når den blir gitt. Til sammen innebærer dette at utviklingshemmede er en sårbar gruppe.*¹²⁴

I et slikt perspektiv kan vi få øye på at hjelperatferd i seg selv kan bli avgjørende for folks kompetanse og fungering i det daglige. Ikke bare har folk rett til tilpasset hjelp, de har også rett til hjelp på egne premisser.¹²⁵

Da flyttes fokus i stor grad til *vår* rolle og atferd. Og det å bli ”... en ressurs som virker på brukers premisser”, kan kreve at vi omdefinerer *vår* rolle.¹²⁶

Empowerment

Sagt enkelt, handler *empowerment* om ”... å mobilisere og styrke folk sine egne krefter, samt å nøytralisere krefter som bevirker avmakt”.¹²⁷

Begrepet brukes på ulike måter, avhengig av hvem som bruker det og i hvilken sammenheng. For eksempel opptrer det i en markedsorientert avskygning, hvor det sidestilles med ”brukerinnflytelse”. Her kan brukere av tjenester oppfattes ”... som konsumenter, og hensikten med brukerdeltakelse er for den enkelte avgrenset til å kunne influere på eget tjenestetilbud...”.¹²⁸

¹²⁴ Ellingsen 2007, s. 166

¹²⁵ Se for eksempel Lov om sosiale tjenester §8-4 og Forskrift om individuell plan etter helseovgivningen og sosialtjenesteloven

¹²⁶ Askheim 2003, s. 167

¹²⁷ Thesen og Malterud 2001, s. 1624

¹²⁸ Askheim 2007, s. 27

I så fall handler det mest om å gjøre tjenestene mer bruker-vennlige. Klienten er fortsatt klient, og ingen maktbalanser forrykkes.¹²⁹

Noen frykter at en slik tilnærming kan bidra til å forfordele de økonomisk mest ”attraktive” og taleføre brukerne, og derigjennom skape ytterligere ”... ulikhet og marginalisering av de svakeste gruppene”.¹³⁰

Begrepet empowerment kan også knyttes til en *samfunns-kritisk* tilnærming. Det er denne jeg legger til grunn her. Da kan begrepet defineres som

*...a social action process by which individuals, communities, and organizations gain mastery over their lives in the context of changing their social and political environment to improve equity and quality of life (Rappaport 1984, Wallerstein 1992).*¹³¹

Det handler dermed om å bidra til at folk får større kontroll i eget liv, samtidig som de påvirker sine sosiale og politiske omgivelser til å fungere mer rettferdig og gi dem muligheter til økt livskvalitet.

En grunnholdning i empowerment er at ”... individer er kompetente når de gis de rette forutsetningene” – noe som også innebærer en høy grad av ”... tiltro og tillit ...” til den det gjelder.¹³²

Empowerment innebærer samarbeid: ”... ingen kan frigjøre seg ved egne krefter alene, men man kan heller ikke frigjøres av andre”, sa brasilianske Paolo Freire.¹³³ Empowerment er dermed ikke noe som en part kan gjøre for en annen, uten den andres medvirkning. Det er heller ikke noe som en part kan gjøre mot en annen.

¹²⁹ Croft og Beresford i Askheim 2007, s. 28

¹³⁰ Taylor-Gooby i Ibid, s. 27

¹³¹ Minkler og Wallerstein 2005, s. 34

¹³² Tengquist 2007, s. 78 og 79

¹³³ Freire 1999, s. 50

Freire forbindes særlig med det som kalles *frigjørende pedagogikk*, som blant annet handler om å gjøre ”... *undertrykkelse og dens årsaker til gjenstand for refleksjon hos de undertrykte*”; ut av denne refleksjonen ”... *vil det nødvendige engasjement oppstå i kampen for deres frigjøring*”.¹³⁴

For undertrykte grupper er løsningen dermed ikke ”... *å «integrere» dem i en undertrykkende struktur, men å omforme denne strukturen slik at de kan «være til for seg selv»*”.¹³⁵

På Lysgården Verksteder

På en konferanse om selvbestemmelse for mennesker med utviklingshemning, som fant sted i Trondheim oktober 2007, fortalte Eivind Bjerketmyr og Hilde Thorsø om sine erfaringer med brukerråd på Lysgården Verksteder i Midtre Gauldal Kommune.

Lysgården sysselsetter til sammen 25 personer, med brukere og arbeidsledere – og praktiserer altså brukerråd. Det innebærer at brukerne samles jevnlig, for å snakke sammen uten at arbeidslederne er tilstede. Dette gir dem mulighet til å snakke uten innblanding.

Lysgården har valgt dette både fordi det gir brukerne mulighet til å påvirke arbeidsplassen sin, og fordi arbeidslederne da kan få tilbakemeldinger på sitt arbeid.¹³⁶ Med et blick tilbake til Freires poeng om strukturer, går det an å si at Lysgården til en viss grad har omformet sin struktur, for å gi brukerne litt mer rom til å ”være til for seg selv”, på egne premisser.

Bjerketmyr er vernepleier, og fungerer som brukerrådets tilrettelegger. Han skriver referat, og bidrar ellers etter evne og behov. Han beskrev det ikke å blande seg borti sakene som en av sine utfordringer.

¹³⁴ Freire 1999, s. 30

¹³⁵ Ibid, s. 57

¹³⁶ Owren 2007

En annen stor utfordring var *språk*.¹³⁷ Som tilrettelegger har han

*... måttet jobbe mye for å snakke forståelig. Som Bjerksetmyr sa, har han som fagperson et handikapp med alle ordene han ble utsatt for i sin vernepleierutdanning, rare ord som "tverrfaglighet, premisser, ressurs, innflytelse, utarbeide, planarbeid, kontinuitet og koordinator". Her har Thorsø hatt en viktig rolle, med å "klubbe ham ned" (ikke bokstavelig) hver gang han har brukt slike ord. Heldigvis har han etter hvert lyktes med å snakke mer forståelig. Et av Thorsø og Bjerksetmyrs hovedpoeng var at kommunikasjon blir vanskelig når noen bruker ord som andre ikke forstår.*¹³⁸

Dette viser tilbake til Markovás poeng om at det kreves både ferdigheter og sensitivitet for å kommunisere godt med folk som har mindre verbalspråk, trenger lenger tid på å svare, eller kommuniserer nonverbalt.

Bjerksetmyr har måttet arbeide hardt for å overkomme sitt handikapp. I den prosessen har han fått god hjelp av Thorsø, som altså er bruker på Lysgården. Thorsø har selv diagnosen psykisk utviklingshemning, og har kunnet hjelpe Bjerksetmyr til å snakke mer forståelig.

I dette kan vi også få øye på at noen maktbalanser forrykkes. Vi kan ha en forestilling om at det i slike relasjoner bare er *hjelperen* som skal hjelpe. Her har hjelperen tvert imot gitt fra seg en grad av makt og kontroll til den som er definert som hjelpetrengende, og fått god hjelp til å fungere bedre i *sin* rolle. På "kjøpet" har han utviklet sine ferdigheter, og kan sies å ha fått økte faglige ressurser.

Thorsø har kanskje også utviklet sine ferdigheter, i rollen som hans hjelper?

¹³⁷ Owren 2007

¹³⁸ Ibid

Når Lysgården (på strukturelt nivå) og Bjerksetmyr (på individuelt nivå) åpner for å la seg påvirke, øker brukernes grad av kontroll over egen hverdag. Ved at de bidrar til å endre og utvikle omgivelsene, kan deres egen situasjon bli bedre.

Men det kan også ha positive effekter for andre, for eksempel Bjerksetmyr. Jeg oppfatter at han – både gjennom det han gjør og måten som han forholder seg på – viser en betydelig grad av tiltro og tillit til Thorsøs kompetanse.

En rådgivningsgruppe i Bærum

Formannskapet i Bærum vedtok i 1991 at det skulle opprettes en 'rådgivningsgruppe med utviklingshemmede deltakere'. Spesialpedagog Lars Ole Bolneset fikk ansvar for selve opprettelsen. En av hans betingelser, var at hans funksjon skulle være fristilt fra kommunen. Rådgivningsgruppen i Bærum (RGB) hadde sitt første møte i august 1993.¹³⁹

I starten jobbet gruppa med forståelse av og kunnskap om egen funksjonshemming, kommunal forvaltning, media, politiske systemer, lover og regler, en praktisk del om bruk av overhead, snakke i mikrofon, snakke i forsamling, lage plakater, skrive brev, osv.¹⁴⁰

RGB har høy aktivitet. Den 20. mai 2008 hadde de møte nr. 284. Det vet jeg, fordi jeg får en kopi når møtereferatene sendes ut. Mitt ønske om dette ble behandlet av gruppen på et møte høsten 2007, med positivt utfall.

RGB har ingen leder, møteledelsen går på omgang. Møtene har en fast struktur med sakslister med faste punkter og aktuelle saker. Tilretteleggerne skriver møtereferat på PC koblet til en projektor. Referatet vises på veggen, og medlemmene kvalitetssikrer referatet med hensyn til

¹³⁹ Nordnes 2007, s. 175

¹⁴⁰ Ibid, s. 175

forståelse og innhold. Medlemmene kan be tilretteleggerne om å utføre enkelte oppgaver, for eksempel skrive brev, undersøke en sak nærmere, skrive rapporter, planlegge og tilrettelegge for arrangementer og studieturer.¹⁴¹

Gruppen har hele tiden hatt 5 medlemmer. Før 1996 ble møtene lagt til fritiden. Senere har møtene vært i arbeidstiden, og medlemmene har hatt permisjon med lønn fra sine arbeidssteder, ”... fordi arbeidet i Rådgivningsgruppen er å regne som interessedepolitisk arbeid”.¹⁴²

Noen saker RGB særlig har arbeidet med, er: gruppedrøfting av relevante avisartikler fra lokalaviser, det å hjelpe ulike etater i kommunen å gjøre informasjonsmaterieLL Lett-lest¹⁴³, tilgjengelighet (gruppen reiser rundt på befaringer), ”politikerstafetter”, samt deltakelse på møter i kommunestyre, formannskap og ulike utvalg.

RGB har etter hvert opprettet samarbeid med andre mer eller mindre selvstyrte organiseringer av utviklingshemmete både i Norge, Sverige og Danmark. RGB har også, i samarbeid med Bærum kommune, arrangert 3 konferanser med deltakere fra hele landet. Fra 1999 har også vernepleier Lars-Ove Nordnes deltatt i gruppen som tilrettelegger.¹⁴⁴

Samfunnsarbeid

Sagt enkelt, handler samfunnsarbeid om å hjelpe folk til å forbedre egne livsvilkår gjennom kollektiv handling. Det handler om å få det bedre. Men det handler også om at de det gjelder er aktive deltakere i prosessen, og selv får ting til å skje.¹⁴⁵

¹⁴¹ Nordnes 2007, s. 176

¹⁴² Linde 2007, s. 5

¹⁴³ Lett-lest er en forenklet og tilpasset måte å utforme tekster slik at flere kan lese dem

¹⁴⁴ Nordnes 2007, s. 176-180

¹⁴⁵ Twelvetrees 2002

Som innen empowerment, står økte ferdigheter og økt selvtillit sentralt. Men samfunnsarbeid handler om mer enn å forbedre folks ferdigheter og selvtillit. Det handler om at folk også skaper endringer i *rammene* for sine liv, aktivt påvirker de vilkår som omgivelser og samfunn gir – ikke bare bedrer sin egen tilpasning til dem. Samfunnsarbeid handler om å hjelpe grupper å organisere seg, identifisere problemer, sette seg felles mål, mobilisere sine ressurser, utvikle strategier – og *skape endring*.¹⁴⁶ Når folk kommer sammen, kan en kollektiv identitet vokse frem. Gruppedannelse utgjør første fase av en prosess, hvor gjensidig tillit og samarbeid skaper rom for *refleksjon*, skriver Margaret Ledwith.¹⁴⁷

Utgangspunktet er det hverdagslige. Ledwith skriver at den praksis som kan bli til et mer rettferdig samfunn nødvendigvis må starte i de hverdagslige opplevelsene som former folks liv.¹⁴⁸ Med utgangspunkt i de fortellinger folk selv forteller, kan samfunnsarbeideren bidra til at de begynner å stille spørsmål ved virkeligheten de lever i, og kanskje åpner sinnet for nye perspektiver på kreftene som slår inn over livene deres og skaper avmakt.¹⁴⁹ Noen slike krefter kan for eksempel være de ”funksjonsfriskes” fortellinger om dem som svake og hjelpetrengende. Eller slike fortellinger om feil og mangler som kalles *diagnoser*. I verste fall kan hverdagen deres være gjennomsyret av andres problemfylte og negative fortellinger om hvem de er. Og det vil alltid være en fare for at de kan ha ”... gjort undertrykkerens bevissthet til sin egen”, som Freire formulerte det.¹⁵⁰ Selv kan jeg med skam minnes samtalen med Bjarte hvor jeg sa han aldri kunne ta sertifikat. Senere har jeg ikke bare sett andre med utviklingshemning ta sertifikat, men også hørt dem fortelle hvor mye det kostet å overvinne skepsisen fra andre – også fagpersoner. Det kan hende Bjarte hadde mislykkes. Problemet er at jeg tok det for gitt.

¹⁴⁶ Minkler og Wallerstein 2005, s. 34 og 26

¹⁴⁷ Ledwith 2005, s. 94

¹⁴⁸ Ibid, s. 2

¹⁴⁹ Ibid, s. 94

¹⁵⁰ Freire 1999, s. 29

Margaret Ledwith står for en *kritisk* tilnærming – hvor målet ikke bare er å bedre undertryktes situasjon, men også å endre de kulturelle og samfunnsmessige strukturene som *skaper* undertrykkelsen. Det vil kreve handling. Kollektiv, målrettet handling.

Brukerrådsarbeidet som samfunnsarbeid

På hvilke måter kan praksisen som beskrives på Lysgården og i Rådgivningsgruppen kalles *samfunnsarbeid*? Om vi ser på Lysgården, oppfatter jeg at brukerrådsarbeidet har klare trekk av empowerment. Det tilrettelegges for at deltakerne skal forstå og delta. De øver påvirkning på tilretteleggeren sin. Han lar seg utfordre til ikke å blande seg borti sakene. De får erfaringer med å behandle saker på egenhånd. Og de oppfordres til å komme med tilbakemeldinger, både til arbeidsplass og arbeidsledere.

Jeg ser samarbeidet mellom Thorsø og Bjerksetmyr – hvor hun hjelper ham å tilpasse sitt språk – som spesielt spennende og relevant. Fordi maktbalanser forrykkes. Og ikke minst fordi dette samarbeidet har klare elementer av det Tengquist benevner som en sentral ressurs i empowerment, nemlig at *”... det som skiller målgruppen fra andre mennesker skal betraktes som en ressurs, snarere enn en hindring”*.¹⁵¹

Med et ”samfunnsarbeiderblikk” kan jeg også se for meg dette samarbeidet som et utgangspunkt for samtaler i brukerrådet – med fokus på hvordan Thorsø kan ha denne rollen overfor Bjerksetmyr, hva som egentlig skiller brukerne fra andre på arbeidsplassen og ellers i samfunnet, og hvordan de selv opplever dette skillet. Da kan også veien være kort til kritisk refleksjon rundt egen situasjon, andre menneskers rolle overfor dem, de ytre krefter som ”slår inn” i livene deres. Kanskje det også avdekker noen måter de ”har gjort undertrykkerens bevissthet til sin egen”.

¹⁵¹ Tengquist 2007, s. 80

Kanskje de etter hvert ønsker å knytte forbindelser til andre grupper med likelydende erfaringer. Invitere andre brukerråd til samarbeid. Kanskje de etter hvert – i ennå større sammenslutninger – identifiserer noen problemer, setter seg noen felles mål, mobiliserer sine ressurser, utvikler noen strategier, stiller noen krav, skaper noen endringer. Det er ikke vanskelig å få øye på hvordan brukerrådsarbeidet på Lysgården vil kunne utvikle seg til å bli samfunnsarbeid.

Rådgivningsgruppen i Bærum har holdt på lenge. Arbeidet som gjøres der har til dels svært klare trekk av empowerment. Allerede fra starten arbeidet gruppen med å utvikle ferdigheter som behøves for å formidle seg og sin situasjon, ”... bruk av overhead, snakke i mikrofon, snakke i forsamling, lage plakater, skrive brev, osv,” samt utvikle ”... forståelse av og kunnskap om egen funksjonshemming, kommunal forvaltning, media, politiske systemer, lover og regler”.¹⁵²

Også her tilrettelegges møteforholdene: Møtene har fast struktur. Sakslisten har både faste punkter og aktuelle saker. Møtereferat skrives underveis, og projiseres på veggen. Det gir deltakerne oversikt, og mulighet både til å medvirke og påvirke. Og når deltakerne ’kvalitetssikrer referatet med hensyn til forståelse og innhold’, gir det også en grad av kontroll.

I arbeidet som gjøres i gruppen, oppfatter jeg også klare trekk av samfunnsarbeid. Jeg ser det langt på vei som en opplæring i demokrati – med høyt fokus på samfunnsmessig deltakelse og utadrettet virksomhet. RGB har ingen leder, og møteledelsen går på omgang.

Det virker som de har høy aktivitet. De ”kan, vil og får det til”. De synliggjør seg, og de taler både sin og andres sak. De øver påvirkning på offentlige etater. De uttaler seg om tilgjengelighet, både i forhold til informasjon og fysiske forhold.

¹⁵² Nordnes 2007, s. 175

De arrangerer også konferanser som samler folk fra hele landet. Mange forskjellige folk. Også fagfolk. Og gjennom det synliggjør de også gruppen *utviklingshemmete* i nye – og for mange uvante – roller.

Psykolog Finn Bjarne Mjaaseth var på konferansen som RGB arrangerte i 2004. Han ble positivt rystet. Slik hadde han aldri sett og hørt psykisk utviklingshemmete før. Han skrev etterpå at ”... *invitasjonen var klar: Kom. Sett deg ned. Hør. Og gruppen utviklingshemmede, som jeg trodde jeg kjente, ble hørbare og synlige på en ny måte og for egen maskin*”.¹⁵³

Tilretteleggerrollen som samfunnsarbeiderrolle

Likevel *har* altså utviklingshemmete (som Ellingsen skriver) behov for hjelp og tilrettelegging. Og en av de måtene de er sårbare, er i forhold til hvordan hjelp gis og tilrettelegging utføres. Da kan nettopp *tilretteleggerrollen* være en særdeles viktig faktor.

Lars-Ove Nordnes hadde også et fremlegg på konferansen i Trondheim i oktober 2007, sammen med RGB-medlem Leif Kåre Fjelde. De hadde blant annet en

*... dialog om hva som kjennetegner en god tilrettelegger (eller miljøarbeider): For det første, sa de, handler det om å ta seg tid til å lytte. Bli ekspert på å få frem brukerens meninger. Være utholdende og gi brukeren den tiden som må til. Som Leif Kåre sa: "Å få svar på et spørsmål går kanskje ikke på fem minutter: Det tar kanskje både en uke og fjorten dager!" For det andre er en god tilrettelegger nysgjerrig på det som bruker har å si, og har et anerkjennende fokus på bruker, ikke bare på egne faglige meninger. Og for det tredje må en god tilrettelegger også utfordre.*¹⁵⁴

¹⁵³ Mjaaseth 2004, s. 10

¹⁵⁴ Owren 2007

Slik Marková påpekte, er det å kommunisere godt med folk som trenger lenger tid på å svare, slett ingen selvfølge for folk flest.

Å gi folk tilstrekkelig *tid*, kan også være å ta dem på alvor. Å bli ekspert på å få frem den andres meninger, være utholdende, være nysgjerrig på det som den andre har å si – det kan sees som verdsetting i praksis, som å tilkjenne sin tro på at den andre tenker noe som er verdt å høre. Og nettopp slik tiltro og tillit står sentralt innen empowerment og samfunnsarbeid.

Å *anerkjenne* står også sentralt. Og idet vi erkjenner at det kan finnes mange ulike og likeverdige måter å fungere på, idet vi anerkjenner at *mangfoldet* har verdi – er vi også på vei bort fra de syn på funksjon som bidrar til å hindre og utestenge mindretall med ulike former for funksjonsnedsettelse fra deltakelse.

Å *utfordre* kan også være uttrykk for tiltro; et konkret utslag av en tro på at den andre har ressurser og kan utvikle seg – i retninger vi bare kan ane. Og innenfor relasjoner preget av gjensidighet og anerkjennelse kan utfordringer som passer være god hjelp til utvikling. Som Nordnes og Fjelde sa på konferansen i Trondheim: ”Spørsmål fra andre hjelper oss til å finne ut hva vi mener, og til å fortelle om våre tanker og følelser”.¹⁵⁵

Å gi tid. Gi rom. Møte folk på *deres* premisser. Anerkjenne. Å gi tiltro og tillit konkrete uttrykk i handling. Utforske sammen. Utfordre. *La* seg utfordre. Med et slikt innhold kan miljøarbeider- og tilretteleggerrollen også tolkes som uttrykk for solidaritet; en holdning forankret i vissheten om at ”... i en annen situasjon kunne jeg ha vært du”.¹⁵⁶ Det å hjelpe andre å komme til orde, i eget liv, i lokalmiljøer, i samfunnssammenheng, og ikke minst – overfor oss – kan også sees som en stemme og et bidrag til *menneskeverdet*.

Solidaritet og menneskeverd er store tema. Men store tema utspiller seg i små handlinger. Hverdagslige handlinger.

¹⁵⁵ Nordnes og Fjelde 2007

¹⁵⁶ Tengqvist 2007, s. 80

Hva kan dette kreve?

Når folk – utviklingshemmete – med slik tyngde tilkjennes ”forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå”, kan det også heve terskelen for å *lytte*. Ta det som de formidler på alvor. La deres ord og handlinger få virkelige konsekvenser for det vi gjør og hvordan vi gjør det. Men – hva handler vel ord som ”brukermedvirkning” og ”selvbestemmelse” om, hvis de ikke forplikter oss til å ta folk på alvor?

Å utfordre fastlåste kategorier og rokke ved maktbalanser, slik Bjerksetmyr gjør – det å ta seg tid, anerkjenne og utfordre, slik Nordnes gjør – det gjør meg nysgjerrig. Jeg oppfatter dem som krevende, disse tilsynelatende små skrittene som de tar sammen med Fjelde og Thorsø. Og beundringsverdige. Å gå motstrøms er godt mulig, men det krever noe av oss. Man må kanskje ha en grunn.

Og i denne sammenhengen, i en kultur som i så stor grad definerer *annerledes* som *avvikende* – og *avvikende* som *uønsket* – kan det ikke minst kreve en vilje til å utfordre det som kjennes ”naturlig” for oss. ”*Forestillingen om at det som er normalt også er rett, pressar seg på med ei suggestiv kraft*”, sier Jon Hellesnes. ”*Det seier seg liksom sjølv at eit avvik frå det normale treng korrigerung*”.¹⁵⁷

Vi kan ikke se dagens normalitet, sier Thorvald Sirnes, for det er den som er øynene våre.¹⁵⁸ Så kanskje empowerment og samfunnsarbeid krever av oss, at vi et stykke på vei mistror disse øynene. Stiller noen spørsmål ved det vi tar for gitt.

Det kan være en forutsetning hvis vi skal åpne for noe nytt. For det vi hittil ikke har sett. Gi rom også for det som ikke har vært mulig, fordi ingen *så* det som mulig. Tiltro er å erkjenne at det alltid er mer for oss å oppdage. Ingen er bare det vi ser. Og ingen har bare de mulighetene *vi* ser. Vi bør kunne følge folk på deres vei også der veien går ut av vårt synsfelt, ut over *vår* horisont.

¹⁵⁷ Hellesnes 1997, s. 3253

¹⁵⁸ Sirnes 2006, s. 129

Hva *mer* kan det kreve? Av oss som fagpersoner? Jeg vet ikke. Men om jeg tar fantasien til hjelp, kan jeg forestille meg at det for det første krever en porsjon *mot*. Ikke sikkerhet. Tvert om – dette er nettopp prosjekter hvor man velger å forlate det sikre og kjente, for å utforske landskap hvor det kan være uklart hva noe *er* før man ser hva det *blir*. Jeg tror derfor det kan kreve av oss en vilje og evne til å tåle usikkerhet, til å begi oss inn i det ukjente og tvetydige, våge det som andre kan underkjenne – og kanskje finne underlig.

For det andre tror jeg det krever *grenser*. Ikke slike grenser som settes for andre, men slike vi setter for oss selv. Grenser som vi vet at vi har, og kan fortelle andre om. Grenser som sier: ”Dette vil jeg, dette kan jeg gå med på, dette vil jeg ikke”. Og kanskje er det i siste rekke nettopp det å *vite* at vi kan si ”stopp” eller ”vent litt” når det trengs – når *vi* har behov for det – som skal til for å våge å bevege oss ut i ukjente landskap.

Til sist tror jeg det kan kreve noen bevisste *valg*. Verdivalg. Slike valg som like gjerne kan handle om hva vi *ikke* vil, som om hva vi vil. Ett slikt valg kan for eksempel handle om at vi heller vil tåle usikkerheten – og kanskje utsette oss for andres hevede øyebryn – enn å vandre videre i vante fotspor langs en vei som svekker andres rettigheter, hemmer deres muligheter i det daglige, og minsker deres makt i eget liv. Og kanskje – i aller siste rekke – kan dette valget handle om at vi avviser å videreføre en undertrykkelse for å slippe å utfordres selv.